

Верховний
Суд

Ключові правові висновки Великої Палати Верховного Суду

Ігор ТКАЧ

Суддя Великої Палати Верховного Суду

Кловський палац

26 вересня 2025 року

Завдання Великої Палати Верховного Суду – формування та забезпечення єдності правозастосовної практики

- Складовим елементом верховенства права є принцип єдності судової практики.
- Реалізація цього принципу
 - забезпечує розумну передбачуваність, однозначність та стабільність правозастосування;
 - утверджує авторитет та довіру до судової влади;
 - обумовлює формування власної національної правової традиції;
 - забезпечує ефективність судочинства.

Правовий статус земельних ділянок прикордонної смуги

- Прокурор в інтересах держави в особі ОВА звернувся до суду з позовом до сільської ради та Держгеокадастру про визнання недійсним наказу Держгеокадастру в частині передачі земельних ділянок із державної в комунальну власність, скасування державної реєстрації права комунальної власності та державної реєстрації земельних ділянок.
- За обставинами справи Держгеокадастр передав сільській раді в комунальну власність земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної власності. Прокурор стверджував, що такі земельні ділянки частково розташовані в межах прикордонної смуги, яка встановлена вздовж державного кордону України, що свідчить про належність цих земельних ділянок у частині накладення до земель оборони, які можуть перебувати лише в державній власності та не підлягають передачі до комунальної власності, а також щодо яких встановлений спеціальний режим використання.
- Суди попередніх інстанцій відмовили в задоволенні позову з огляду на те, що розташування спірної земельної ділянки в межах прикордонної смуги не підтверджує її належності до земель оборони та не впливає на її цільове призначення.

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду:

- ✓ ВП ВС дійшла висновку, що земельні ділянки у межах прикордонної смуги, встановленої шириною 30-50 метрів вздовж державного кордону України, належать до земель оборони. Щодо таких земельних ділянок встановлений особливий режим використання, вони можуть перебувати винятково у державній власності, а отже, мають обмежену оборотоздатність та не можуть бути передані до комунальної чи приватної власності.
- ✓ ВП ВС, у тому числі, враховувала власні висновки, викладені у постанові ВП ВС від 25.06.2019 у справі № 924/1473/15 (пункти 7.21-7.24) щодо особливостей правового режиму земель оборони.
- ✓ Щодо належного способу захисту ВП ВС опиралася на власну усталену практику, відповідно до якої якщо позивач вважає, що його право порушене тим, що право власності зареєстроване за відповідачем, належним способом захисту є віндикаційний позов. Задоволення віндикаційного позову, тобто рішення суду про витребування нерухомого майна із чужого незаконного володіння, є підставою для внесення відповідного запису до Реєстру.

Постанова ВП ВС від 02.07.2025 у справі № 902/122/24

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду:

- ✓ ВП ВС виснувала, що належним способом захисту права особи, яка позбавлена володіння земельною ділянкою, є виндикаційний позов.
- ✓ В продовження цього висновку, щодо частини земельної ділянки, що перебуває в комунальній власності ради та розташована в межах 50-метрової смуги вздовж державного кордону, тобто частини земельної ділянки, яка накладається на іншу земельну ділянку, ВП ВС зазначила таке.
- ✓ Прокурор в цій справі звернувся до суду з позовом про визнання недійсним наказу Держгеокадастру в частині передачі з державної в комунальну власність спірних земельних ділянок. Тобто прокурор фактично просив повернути у власність держави земельні ділянки і в тій частині, яка може бути виключно у власності держави, так і в частині, що може залишатися у комунальній власності. При цьому площа накладення спірних земельних ділянок на прикордонну смугу становила 5,64% та 6,69%.
- ✓ ВП ВС наголосила, що витребування майна із чужого незаконного володіння як правомірний та ефективний спосіб захисту в цій справі не можна застосувати щодо всієї площі земельних ділянок, таку вимогу можна розглядати лише стосовно тієї частини земельної ділянки, що накладається на 50-метрову смугу вздовж кордону

Наведене узгоджується з висновками ВП ВС, сформульованими у постанові від 22.01.2025 у справі № 446/478/19 (справа про землі Укрзалізниці).

Витребування частини земельної ділянки, що накладається (справа про землі Укрзалізниці)

- АТ «Укрзалізниця» звернулося з позовом про визнання недійсними рішення міської ради, відповідно до якого фізичній особі – відповідачеві було надано у власність земельну ділянку (площею 0,12 га). Частина цієї земельної ділянки (площею 0,09 га) «накладалася» на земельну ділянку, що перебувала у користуванні Укрзалізниці.
- Справа була передана до ВП ВС для вирішення виключної правової проблеми, що стосується застосування способу захисту у подібних правовідносинах:
 - оскарження (визнання недійсним) рішення органу місцевого самоврядування;
 - витребування земельної ділянки із чужого незаконного володіння (віндикаційний позов);
 - усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження земельною ділянкою (негаторний позов).

Постанова ВП ВС від 22.01.2025 у справі № 446/478/19

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду:

- ✓ ВП ВС потрібно вирішити питання способу захисту, коли земельна ділянка частково накладається.
- ✓ Усталеною є практика ВП ВС, коли позивач вважає, що його право порушене тим, що право власності зареєстроване за відповідачем, а отже, належним способом захисту є віндикаційний позов, оскільки його задоволення, тобто рішення суду про витребування нерухомого майна із чужого незаконного володіння, є підставою для внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.
- ✓ Отже, належним способом захисту права особи, яка позбавлена володіння земельною ділянкою, є віндикаційний позов.
- ✓ ВП ВС акцентувала увагу на тому, що позивач намагається скасувати правовий титул (визнати недійсним відповідне рішення міської ради) щодо всієї земельної ділянки, а не тільки тієї її частини, що накладається на смугу відведення залізниці.

Постанова ВП ВС від 22.01.2025 у справі № 446/478/19

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду:

- ✓ ВП ВС наголосила, що витребування як належний спосіб захисту не може бути застосовано щодо всієї земельної ділянки, така вимога може розглядатися **тільки щодо тієї частини земельної ділянки, що накладається** на смугу відведення залізниці.
- ✓ АТ «Укрзалізниця» має довести, яка саме земельна ділянка, в яких межах накладається на смугу відведення залізниці. Захистити право без ідентифікації земельної ділянки неможливо (див. близькі за змістом висновки у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 21.03.2018 у справі № 441/123/16).
- ✓ Отже, для вирішення подібних спорів земельна ділянка (підстави для витребування якої наявні - тобто така земельна ділянка накладається на смугу відведення залізниці) має бути ідентифікована, зокрема, шляхом визначення координат поворотних точок меж і даних про прив'язку поворотних точок меж до пунктів державної геодезичної мережі (стаття 15 Закону України «Про Державний земельний кадастр»).

Постанова ВП ВС від 22.01.2025 у справі № 446/478/19

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду:

- ✓ ВП ВС звертає увагу, що не може бути належним (правомірним) спосіб захисту, який спричиняє втручання у право на майно, щодо якого немає спору. Іншими словами, визнання недійсним рішення органу місцевого самоврядування та повернення сторін у попередній стан призведе до того, що відповідач буде позбавлений права власності не тільки на ту частину земельної ділянки, яка накладається на земельну ділянку АТ «Укрзалізниця», а й на ту частину земельної ділянки, яка не є спірною і правомірність надання у власність відповідача якої не ставиться під сумнів. Таке втручання не може визнаватися законним.
- ✓ Крім того, варто зазначити, що віндикаційний позов дозволяє в більшій мірі вирішити питання втручання у право особи на мирне володіння майном, забезпечує дотримання пропорційності та балансу інтересів, дослідження добросовісності набувача майна, що є важливим для розгляду подібних спорів.
- ✓ Отже, належним способом захисту порушеного права є віндикаційний позов, а саме **позов про витребування частини земельної ділянки, що накладається**.

Рішення ЄСПЛ «Дроздик і Мікула проти України» (Drozdyk and Mikula v. Ukraine) від 24.10.2024

- Справи стосуються визнання недійсними права власності заявників на земельні ділянки, якими вони користувалися та володіли протягом багатьох років, на підставі того, що ці землі знаходилися в охоронних зонах залізниць, а отже, ніколи не повинні були передаватися у приватну власність. Заявники посилалися на статтю 6 Конвенції та статтю 1 Протоколу № 1 до Конвенції.
- ЄСПЛ зазначив, що згідно з рішеннями національних судів право власності заявниці на всю земельну ділянку було визнано недійсним, незважаючи на те, що лише невелика її частина перетиналася з охоронною зоною залізниці (пункт 51).
- ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання у право власності заявників, окрім того, що викликає серйозні сумніви щодо його законності та відповідності загальним інтересам, поклало на них непропорційний тягар, оскільки заявникам не було запропоновано жодної компенсації за вилучену у них земельну ділянку (пункт 52).
- Відповідно, мало місце порушення статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції (пункт 53).

Постанова ВП ВС від 22.01.2025 у справі № 446/478/19

Звернення з позовом про визнання оспорюваного правочину недійсним та зміна судом правової кваліфікації

- В ході виконання судового рішення про заборону діяльності політичної партії в частині передання майна партії у власність держави Мін'юстом встановлено, що після 11.07.2014 – дати подання позову в адміністративній справі № 826/9751/14 про заборону діяльності політичної партії, партія відчужила належне їй майно Благодійному фонду на підставі спірного договору дарування нежитлового приміщення, укладеного 05.08.2014, який на переконання Мін'юсту, є фіктивним та підлягає визнанню недійсним.
- Апеляційний господарський суд дійшов висновку, що укладений між відповідачами договір дарування містить ознаки фіктивного та фродаторного правочину. Визнав спірний договір недійсним на цих підставах.

Постанова ВП ВС від 16.04.2025 у справі № 924/971/23

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду:

- ✓ ВП ВС застосувала сталий підхід, відповідно до якого незгода суду з наведеним у позовній заяві правовим обґрунтуванням щодо спірних правовідносин не є підставою для відмови у позові, оскільки суд згідно з принципом *jura novit curia* («суд знає закони») під час розгляду справи має самостійно здійснити правову кваліфікацію спірних правовідносин.
- ✓ Для суду під час визначення меж судового розгляду є визначальними фактичні підстави позову, наведені у поданій позивачем позовній заяві. На противагу фактичним підставам позову суд у його процесуальній діяльності не обмежують визначені позивачем правові підстави позову, оскільки саме суд зобов'язаний здійснити правову кваліфікацію обставин справи під час вирішення спору.
- ✓ Якщо правочин є оспорюваним, то такий правочин визнається недійсним судом (якщо одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом). Натомість нікчемним є правочин, недійсність якого встановлена законом, такий правочин не породжує будь-яких прав та обов'язків. Нікчемний правочин є недійсним в силу закону з моменту його вчинення, не потребує окремого судового рішення про визнання його недійсним. Суд констатує нікчемність правочину у межах розгляду конкретної справи та застосовує наслідки недійсності нікчемного правочину.

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду:

- ✓ ВП ВС проаналізувала частину першу та другу статті 228 ЦК України, поняття публічного порядку.
- ✓ ВП ВС, здійснюючи правову кваліфікацію спірного договору, підкреслила, що у правовій державі інтереси держави повинні відповідати інтересам суспільства та не можуть їм суперечити. Ті з інтересів суспільства, що складають власне його фундамент, становлять публічний порядок. Можливість належного функціонування політичних партій у суспільстві – одна із загальних засад конституційного ладу держави, складовою якого є суспільний лад.
- ✓ ВП ВС звернула увагу на особливість правовідносин, в яких бере участь політична партія. Зазначила, що основний статус політичної партії – публічно-правовий. Будучи суб'єктом публічно-правових відносин, у приватноправових відносинах політична партія бере участь виключно у тій мірі, яка необхідна для забезпечення її існування та діяльності як суб'єкта публічно-правових відносин.
- ✓ Держава гарантує політичним партіям право на кошти та інше майно винятково для здійснення правомірної діяльності, спрямованої на реалізацію мети діяльності політичної партії, визначеної статтею 2 Закону України «Про політичні партії в Україні». Це означає, що розпорядження майном повинно відповідати цілям партії, тобто фінансувати її політичну, організаційну чи соціальну діяльність, яка у свою чергу не повинна суперечити приписам статті 37 Конституції України.

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду:

- ✓ Спірний договір дарування укладений 05.08.2014, тобто вже після відкриття провадження в адміністративній справі про заборону політичної партії та після настання обставин (здійснення політичною партією забороненої діяльності), які стали підставою для порушення питання про заборону партії.
- ✓ Виходячи з обставин справи, сторони спірного договору дарування усвідомлювали протиправність вчинення такого правочину і суперечність його мети публічному порядку (публічно-правовим відносинам, які визначають основи суспільного ладу держави) та свідомо допускали настання протиправних наслідків.
- ✓ ВП ВС дійшла висновку, що укладаючи спірний договір дарування політична партія діяла всупереч вимогам статті 14, частини другої статті 23 Закону України «Про політичні партії в Україні». Як діяльність політичної партії, яка завдає шкоди державній безпеці, так і розпорядження майном політичної партії не у спосіб і не для мети, визначеної законом, є порушенням публічного порядку.
- ✓ ВП ВС у цій справі констатувала, що спірний договір є нікчемним на підставі приписів частин першої, другої статті 228 ЦК України як такий, що порушує публічний порядок.

Зупинення провадження у справі на стадії розгляду справи по суті апеляційним судом

- ТОВ звернулося до АТ «Укрзалізниця» з позовом, зокрема, про заборону вчиняти будь-які дії щодо заборони допуску вагонів для курсування на шляхах загального користування залізницями України у вантажному стані відповідно до дат, вказаних у додатку, у зв'язку із закінченням граничного строку (терміну) експлуатації вагону.
- Суд першої інстанції позов задовольнив. Суд апеляційної інстанції, розглянувши клопотання відповідача, зупинив провадження у справі на підставі пункту 7 частини першої статті 228 ГПК України у зв'язку з переглядом Верховним Судом судового рішення в іншій справі, у якій вирішується питання щодо відступу від висновків, викладених у постанові Верховного Суду, на яку послався позивач у цій справі на обґрунтування своїх доводів.
- Справа була передана на розгляд ВП ВС для вирішення питання про можливість зупинення провадження у справі з указаної підстави з урахуванням положень частини третьої статті 195 ГПК України, яка передбачає, що провадження у справі на стадії її розгляду по суті зупиняється тільки з підстав, встановлених пунктами 1— 3-1 частини першої статті 227 та пунктом 1 частини першої статті 228 цього Кодексу.

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду:

- ✓ ВП ВС виходила з того, що оскільки частина третя статті 195 ГПК України (частина третя статті 210 ЦПК України та частина третя статті 193 КАС України) встановлює обмеження переліку підстав, за яких суд має право або зобов'язаний зупинити провадження у справі, і такі обмеження встановлені саме для стадії розгляду справи по суті, слід виснувати, що ця норма підлягає застосуванню лише в разі розгляду справи в порядку загального позовного провадження судом першої інстанції.
- ✓ Таким чином, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про наявність обставин, які дають йому право зупинити провадження у справі відповідно до пункту 7 частини першої статті 228 ГПК України.
- ✓ ВП ВС відступила від правових висновків КГС ВС щодо неможливості суду зупинити провадження у справі на стадії розгляду справи по суті апеляційним судом, визначивши, що обмеження переліку підстав, з яких суд має право або зобов'язаний зупинити провадження у справі на стадії розгляду справи по суті (частина третя стаття 195 ГПК України, частина третя стаття 210 ЦПК України та частина третя статті 193 КАС України), підлягають застосуванню лише в разі розгляду справи в порядку загального позовного провадження судом першої інстанції та не поширюються на апеляційне і касаційне провадження.

Строк використання торговельної марки

- Eurocash S.A. є власником чотирьох торговельних марок за міжнародними реєстраціями, які включають, зокрема, словесне позначення «EUROCASH». Позивач подав заявки на міжнародну реєстрацію вказаних чотирьох торговельних марок з територіальним поширенням в Україні.
- УКРНОІВІ виніс попередні відмови в реєстрації чотирьох торгових марок позивача через наявність тотожної або схожої настільки, що їх можна сплутати, торговельної марки ТОВ «Домінус-К».
- Звертаючись з позовом до суду, Eurocash S.A. стверджував, що відповідач є власником свідоцтва на торговельну марку «EUROCASH», яка не використовується ним на території України протягом останніх п'яти років, що є підставою для дострокового припинення дії свідоцтва на таку торговельну марку.
- Суди попередніх інстанцій дійшли протилежних висновків. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, оскільки з дати отримання відповідачем прав на використання спірного знака для товарів і послуг від попереднього власника (25.08.2020), станом на час звернення позивача до суду із цим позовом (05.06.2023) не сплив п'ятирічний строк безперервного невикористання такого знака. Натомість апеляційний суд зазначив, що можливість дострокового припинення дії свідоцтва на знак для товарів і послуг не залежить від зміни особи власника свідоцтва.

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду:

- ✓ ВП ВС відступила від правового висновку КЦС ВС, викладеного в постанові від 09.06.2021 у справі № 757/34959/18-ц, відповідно до якого перебіг передбаченого у частині четвертій статті 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» п'ятирічного строку безперервного невикористання торговельної марки як підстави для дострокового припинення майнових прав на неї має починатися від дати отримання особою прав на використання спірного знака для товарів і послуг від попереднього власника.
- ✓ ВП ВС здійснила тлумачення норм частини четвертої статті 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, враховуючи їх граматичний зміст, системні зв'язки та цільове призначення.
- ✓ ВП ВС дійшла висновку, що зазначені норми права передбачають анулювання реєстрації торговельної марки (дострокове припинення дії свідоцтва) з підстави невведення її у використання протягом п'ятирічного строку на відповідній території (невикористання в Україні). Перебіг цього строку розпочинається з дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або про надання правової охорони торговельній марці за міжнародною реєстрацією в Україні. При цьому умов, що перебіг зазначеного строку починається наново зі зміною власника (уповноваженого користувача) торговельної марки, зазначені норми права не містять.

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду:

- ✓ Для підтвердження своєї позиції ВП ВС звернулася до практики Суду справедливості ЄС щодо застосування Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2017/1001 від 14.06.2017 про торговельну марку ЄС. Зокрема, ВП ВС звернула увагу, що практика застосування таких норм свідчить, що у зазначений п'ятирічний строк використання торговельної марки зараховуються строки її використання всіма власниками, а не лише останнім (рішення Суду справедливості ЄС від 13.10.2021 у справі T-12/20).
- ✓ У цій справі апеляційний суд установив обставини невикористання відповідачем торговельної марки за спірним свідоцтвом протягом останніх п'яти років, що є підставою для дострокового припинення дії свідоцтва на торговельну марку в зазначеній частині за умови відсутності поважних причин для її невикористання.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!